

BRANKICA POPOVIĆ¹

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

INTUICIJA - KLJUČ HUSERLOVOG TRANSCENDENTALNOG POLJA SVESTI

Sažetak: Huserlova koncepcija intuicije se sastoji u traženju primarnog fenomena istine kao „vizije“ krajnjeg izvora svih razumskih konstrukcija, fenomena koji čini mogućim posredno i neposredno znanje, kao i razlike između njih. U ovom radu se rasvetljava upravo ona odredba Huserlove intuicije koja nije privilegija čulnosti kao ni razuma, intuicija koja je nezavisna, ma gde da se dešava, u čulnom ili kategorijalnom aktu. Huserl nije zainteresovan za asimilaciju inteligencije i osećajnosti, naprotiv, u pokušaju da ih preciznije odredi, on veoma insistira na njihovim razlikama. Huserl želi da prospe svetlost na takav aspekt saznanja kojim će aktivnosti uma biti prijemčive istini. To je aspekt intuicije, shvaćen kao intencija koja doseže objekat i suočava se sa njim kao postojećim. Huserlov glavni problem je vratiti se originalnom fenomenu istine s ciljem da se razume njena sama suština. Osim toga, ovim radom su obuhvaćena pitanja intuicije istine kao i fenomenologije unutrašnje vremenske svesti koja se razmatraju s aspekta Huserlovog poimanja transcendentalnog polja svesti.

Ključne reči: intuicija, Edmund Huserl, fenomen, istina, suština, transcendentalno polje svesti, um, saznanje, objekat, transcendentalna subjektivnost.

UVOD

Ovakav ambiciozan naslov svakako zahteva veoma obiman posao istraživanja srazmerno Huserlovom filozofskom opusu, ipak, za svrhu ovog rada, potrebno je svođenje na onaj deo problema koji se odnosi na Huserlovo pitanje suštine svesti. Pri tome, najvažniji, principijelni značaj ima fenomenološka transcendentalno subjektivna analiza svesti, koja sa Huserlom dobija specifični karakter, jer se dublje spaja sa subjektom i objektom saznanja i svesti. Naime, Huserl vrši svojevrsnu apriornu analizu svesti, što znači da su transcendentalnoj subjektivnosti svojstveni a priori. O tome Huserl

piše u „Kartezijanskim meditacijama“ da je „*transcendentalna fenomenologija nauka o urođenim a priori transcendentalne subjektivnosti*“², pri čemu, suština a priori jeste: *stvar i svet na jednoj strani, a saznanje na drugoj*.

Huserl daje višeznačnu analizu svesti: pre svih to je *univerzalna svest* pod kojom Huserl misli na onu svest zahvaljujući kojoj shvatamo sve što je objedinjeno u univerzalo jedinstvo vidokruga, sve unutrašnje i spoljašnje iskustvo svesti; dalje, Huserl razlikuje *kartezijansku svest* koja je kao ego cogito, kartezijanska izvesnost; a kao najzastupljeniji oblik svesti kod Huserla se javlja *svest kao intencionalno uživanje*. Sva ova Huserlova određenja svesti nastoje da savladaju i uklone razne fiziologizme, psihologizme, jer svest u fenomenologiji nije svest realnog individuuma u njegovom kontekstu stvarne aktivnosti. Naprotiv, Huserl ima posla sa *čistom svesti* kao specifičnim objektom transcendentale fenomenološke analize koja u sebi koncentriše suštinske strukture svesti, njene unutrašnje zakonitosti, dok ga spoljašnji tok svesti ne interesuje. *Eidos* koji nastaje prilikom uklanjanja sveg faktičkog opažanja obuhvata sve idealne mogućnosti a analiza svesti postaje suštinska, čime Huserl ističe osobenost predmeta fenomenološke transcendentale metode, dakle *svest kao niz čistih suština* koja predstavlja korelat intuitivne i apodiktičke svesti. *Eidos* u fenomenološkoj analizi predstavlja irealno carstvo čistih suština, čistih mogućnosti i opštih struktura kao misaonih konstrukcija. Uviđanjem i shvatanjem suštine Huserl je najpre hteo da pokaže objektivnost irealnih predmeta i nauka (posebno logike i matematike) i da definitivno raskrsti sa njihovom psihologizovanjem. Upravo je zadatak intencionalne analize taj da pokaže da su nam *idealni predmeti*, na primer pojmovi matematike, isto tako objektivno dati u svesti kao i predmeti čulnog opažanja, to jest, *realni predmeti*. Na ovom mestu nastaje razlika između čulnog i kategorijalnog opažanja koju Huserl izlaže u Logičkim istraživanjima. Naime, kada kaže da je sam *eidos* čista, neuslovljena suština, Huserl podrazumeva da suština nije uslovljena činjenicama već svojim intuitivnim smislom, i kao takva prethodi stvaranju čistih pojmova.

Kao što vidimo, Huserlova suština ima apriorni karakter, ali nema otološko već pre gnoseološko, logičko značenje. Takođe, na ovom mestu treba podsetiti da Huserl svoju veoma obuhvatnu fenomenološku analizu svesti sprovodi u nekoliko svojih dela: *Ideji ka čistoj fenomenologiji i fenomenološkoj filozofiji, Ideji fenomenologije, Kartezijanskim meditacijama*, ... u kojim on zahteva da fenomenolog uvek radi sa svešču kao beskonačnim tokom. Ovaj zahtev Huserl rešava sa pojmom *fenomen*, pri čemu je svaki fenomen

2 Edmund Huserl *Kartezijanske meditacije*, Centar za kulturnu djelatnost saveza socijalističke omladine, Zagreb, 1975.

predstavljen kao element toka svesti, svojevrsna celina sa samostalnom strukturom, koju je moguće spoznati samo uživljavanjem, u sferi psihičkog, gde pojava i biće idu u identitetu. Time se upravo određuje fenomenološki metod kao metod neposrednog stapanja s tokom svesti: otkrivanje suštine svesti mora teći ulazenjem u tok svesti, dakle intuitivno uviđanje suštine. Dok su realni predmeti (fizičke stvari) dati u *aktuelnom opažanju*, običnom iskustvu, irealni predmeti imaju, po Huserlu, *originarnu datost* u svesti, neposredno iskustvo. Ovu originarnu datost suštine prikazuje nam Huserl u njenom *neposrednom uviđanju* – podvlačeći pritom razliku između intuitivnog uživljavanja – kada nam je predmet kao takav očigledan u svesti, i origioarnog opažanja ili originarne datosti predmeta kao specijalanog slučaja očiglednosti. Zato svaka nauka treba da se trudi da svoje predrasude svede na najmanju meru a što se postiže kada, za osnovu svojih dokaza, uzima sudove koji neposredno važe, odnosno, koji crpe važenje iz originarnog opažanja. Huserl je, svakako, svestan opasnosti izjednačavanja važenja originarnog opažanja sa neposredno datim u pozitivizmu, zato ističe važnost fenomenomenološke analize u kojoj se ne mogu mešati svest (iskustvo) o predmetu sa predmetom koji nam je u iskustvu dat; odnosno svest o suštini – ejdetsku svest sa suštinom kao predmetom ejdetske svesti.

Fenomenološko istraživanje u svom postupku redukcije, pored svega ostalog tumačenja, isključuje i formalnu logiku, zajedno sa ostalim formalnim ejdetskim nukama („što je jedno od najtežih reduciranja“, kako i sam Huserl priznaje), zbog čega je i fenomenologija najčešće napadana. Međutim, moguće isključivanje logike iz fenomenoloških ispitivanja Huserl opravdava time, što fenomenološka analiza svesti predstavlja deskriptivnu analizu koja se izvodi u čistoj intuiciji. Na tom polju istraživanja, gde nisu potrebni pojmovi ni sudovi, gde nema posredne dedukcije, nisu potrebe ni formalne discipline koje omogućuju ove naučne metode. Po Huserlovim rečima „Fenomenologija je čisto deskriptivna disciplina koja ispituje polje transcendentalne čiste svesti u čistoj intuiciji“³ kao što ocenjuje Z. Mičić. Prema tome, svoju nezavisnost od logike fenomenologija postiže svojom intuitivnom metodom, jer fenomenolog ne stvara teorije nego pruža deskripciju onoga što nam je intuitivno dato, bez naknadnih naučnih ili praktičnih tumačenja, pri čemu je ta prvobitna deskripcija samo jedan stepen fenomenološke metode saznanja⁴. Posle deskriptivne i intencionalne analize svesti nastaje momenat *uviđanja suštine*, koji Huserl karakteriše kao jedan od najvažnijih elemenata fenomenološkog puta istraživanja.

Gore navedene konstatacije i razlikovanja su veoma važne za fenomenološku filozofiju

3 Zaгорка Мићић, Феноменологија Едмунда Хусерла, Књижевна заједница Новог Сада, 1988, стр. 83.

4 Isto, стр. 83-84

ali i za ostale nauke, koje zahtevaju jasne pojmovne odredbe. Ponekad najtrivijalnije pojave povlače za sobom ogromne teoretske probleme; na primer, kada se izgubi neposredna veza sa stvarnim predmetom često teorija bude u očiglednoj protivrečnosti sa stvarnošću, naučnici izgube iz vida da teorija nije prvobitna, nego iskustvo predmeta. Zato je Huserlova analiza o ejdetskom saznanju, formalnim i sadržajnim suštinama, veoma važna za teoriju nauka. U tom smislu M. Damjanović veoma precizno izražava smisao Huserlovog fenomenološkog razvoja kada ističe da je on najpre pronašao da se: *suština stvari može razumeti u čisto intuitivnom viđenju, a zatim je još zaželeo da pronade i izvor tog intuitivnog viđenja i da ga zasnuje u transcendentnom Ja*⁵.

ZNAČAJ HUSERLOVOG POIMANJA „TRANSCEDENTALNOG“ ZA INTUICIJU I NAUKU

Huserlovo stupanje na fenomenološko tlo predstavlja korak koji sledi najdublje Kantove ideje ali takođe i nepotpunost kojima se one odlikuju što ukazuje na nužnost njihovog prekoračenja. Već u prvom tomu svojih „Ideja za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju“ Huserl je upozorio da se ono najvrednije u Kantovoj filozofiji može uvideti promišljanjem saznanja koja su stečena bavljenjem centralnim fenomenološkim problemima. U tom smislu Huserl tvrdi sledeće: „Kantove najveće intuicije nam postaju potpuno razumljive tek kada ono svojstveno fenomenološkoj oblasti steknemo u punoj svesti i jasnoći“⁶.

Dva velika obrta koja su obeležila istoriju novovekovne filozofije Huserl je našao, na osnovu svog fenomenološkog istraživanja, u Dekartovom meditirajućem zasnivanju filozofije i u Kantovom kritičkom projektu. Prema njegovom nalazu Kantova filozofija se nije razvila striktno oslanjajući se na Dekartov filozofski sistem već je istakla potrebu za jednim novim, korenitijim fundiranjem filozofskih saznanja. Neophodnost Dekartove methodske sumnje kod Kanta je pretvorena u neophodnost kritičkih preispitivanja naših saznajnih mogućnosti. Međutim, uprkos svom produbljivanju kartezijske namere obrt koji je Kant načinio sa svojom transcendentnom filozofijom nije zadovoljio Huserla, već ga je naveo na „fenomenološki obrt koji bi po njegovom mišljenju trebalo da predstavlja odlučni obrt u istoriji filozofije“⁷.

5 Vidi, M. Damjanović, Predgovor, knjizi Z.F. Liotar. *Fenomenologija*. BIGZ, Beograd, 1980. str. 6.

6 Edmund Husserl: *Ideen zu einer reinen Phenomenologie und phenomenologischen Philosophie*. Erstes Buch: Halle, 1913. str. 118.

7 Dragan Prole: *Huserlova fenomenološka ontologija*: Novi Sad: Pokrajinski sekretariat za kulturu,

Zajednička nit vodilja kada je reč o Kantovoj transcendentnoj filozofiji i Huserlovoj fenomenologiji skoncentrisana je u predstavi o filozofiji kao nauci za čiju izgradnju je neophodno najpre osigurati čvrste temelje. Osnovni zadatak Kantove transcendentne filozofije sastojao se u naučnoj izgradnji celokupnog sistema čistog uma: „Kritici čistog uma pripada sve ono što sačinjava transcendentnu filozofiju, ona je potpuna ideja transcendentne filozofije, ali još nije sama ta nauka“⁴⁸. Potpun sistem transcendentne filozofije, po Kantovom mišljenju predstavlja zadatak čije je ostvarenje moguće tek u budućnosti. Poput Kanta i Huserla nastoji da pokaže konkretne moduse u kojima je moguće ostvariti ideju filozofije kao univerzalne nauke.

Put koji sigurno vodi i Kanta i Huserla ka naučnoj filozofiji jeste put eksplikacije subjektiviteta svesti, što znači da subjektivno kao univerzalno obuhvata sva važenja objektivnog u pojedinačnim naukama. Naglasak Huserlovih analiza Kantove transcendentne filozofije leži u uvidu da je ova vođena na dubokim intuicijama, s tim da im nedostaje poslednje filozofsko utemeljenje. U središtu Huserlovog istraživanja nalaze se načini datosti predmetnosti. Upravo takva istraživanja prema Huserlu nedostaju Kantovoj filozofiji koja se nije radikalno odvojila od celokupne naučne i prednaučne tradicije. Kant, prema Huserlovim rečima, ne dopire do apsolutne subjektivnosti koja konstituiše smisao i važenje sveg bića. Upravo je to razlog što Huserl neće doslovno preuzeti Kantov pojam transcendentnog, već putem fenomenološke metode (epoche) iznova zadobija pristup ka transcendentnoj svesti, kojoj Huserlova fenomenologija prilazi kao jednom živom strujanju i jedinstvenom procesu svesnih akata i njihovih predmetnih postignuća (dok za Kanta transcendentna svest ostaje sagledana kao skup logičkih uslova koje treba aktuelizovati da bi se omogućila naučnost saznanja).

Prema Huserlovom mišljenju naše saznanje stvari ne mora, kao kod Kanta, da povlači za sobom nesaznatljivost stvari po sebi. Ovaj prelaz Huserl će načiniti svojim pojmom intencionalnosti koja svest prikazuje kao heterogeno jedinstvo noetskog i noematskog – koje znači traganje za ispunjenim evidencijama i realnom predmetnošću istovremeno (što će Huserlov pojam transcendentnog odvesti od Kantovog dogmatizma). Kada su u pitanju saznajne moći kod Kanta je izostalo jedinstvo pojma i intuicije dok kod Huserla upravo to jedinstvo mora biti prošireno na sve pojmove fenomenološkog saznanja. Funkciju intuicije u fenomenologiji treba sagledati u njenoj utemeljujućoj ulozi, jer se u intuiciji krije temelj saznanja suština. Intuciju ne treba shvatiti kao posebnu saznajnu moć, a još manje kao moć koja predstavlja direktan antipod pojmovnom mišljenju. Intuicija u

obrazovanje i nauku, 2002. str. 102.

Huserlovoj fenomenologiji ne zadobija rang povlašćene sazajne moći, već se odnosi na složen metodski postupak kojim se saznaje suština, to jest na smisao prednaučnog iskustva sveta putem ispunjavajućeg samodavanja.

Smisao Huserlovog principa fenomenologije sastoji se u pokazivanju načina na koji transcendentna subjektivnost jedino može biti dovedena do samodavanja. To samodavanje transcendentne subjektivnosti mora biti intuitivno opisivo (i može postati tema fenomenološke deskripcije), a to je upravo u fenomenologiji omogućeno intencionalnom strukturom transcendentne subjektivnosti u aktu intuicije. Suprotnost intuitivnog i neintuitivnog kod Huserla ne treba shvatiti kao suprotnost iracionalnog i racionalnog, već se ona tiče različitih načina datosti. Za Huserla se neposrednost intuitivne predstave razume na osnovu suprotnosti naspram pukog mnjenja, dalekog od „samih stvari“. Huserlova novina u odnosu na Kantov pojam transcendentnosti sastoji se u njegovom uvidu da transcendentna subjektivnost sama iz sebe, „iz svog vlastitog bogatstva“⁹ izvlači predmet i na taj način omogućava da se ono intuitivno sagleda u punoj jasnoći i evidenciji.

INTUICIJA SUŠTINE

Fenomenološko ispitivanje svesti prilazi svesnom toku u punom neposrednom obliku, zadirući svojim analizama u konkretne domene iskustva, odnosno svesnosti, datosti; ne upuštajući se pritom u apstraktne konstrukcije. U toj konkretnoj datosti predmeta određuje fenomenologija suštinu predmeta: ono invarijantno na njemu, i time pristupačno saznanju kao odredbi konstantnih, bitnih osobina predmeta, a što je, istovremeno, principijelna mogućnost toga predmeta. U tom smislu Huserl na sledeći način određuje ovaj pojam: „Suština nikada nije sama stvar, nego saznanje stvari u konstantnosti njene bitne strukture“¹⁰. Ali i sama suština je predmet, i to idealan predmet, u fenomenološkom smislu. Huserl je sasvim decidentan: „Suština - eidos – je predmet nove vrste. Onako kao što je dat u iskustvenom opažanju individualni predmet, tako je data u ejdetskom opažanju jedna čista suština“¹¹. Huserl smatra da postoji jedna vrsta čistog opažanja u

9 Emanuel Levinas: Vrijeme i drugo, Podgorica, 1997. str 47.

10 Edmund Huserl, *Ideja fenomenologije*, BIGZ, Beograd, 1975. стр. 71 – 72. Isto tako jasno shvatanje suštine možemo imati na osnovu fantazije, kao i pri opažanju. Ali ma kakva jasna bila suština na predmetu fantazije, sam predmet ostaje dat samo u fantaziji. Dok shvatanje suštine znači jasno fiksiranje bitnih momenata i njihovo odvajanje od podloge na kojoj se ta suština shvata.

11 Isto.

kome su nam originalno date suštine kao predmeti opažanja, isto tako kao što nam je u čulnom opažanju dat spoljni predmet. Zato uviđanje suštine jeste opažanje, navodi Huserl u *Idejama*, i to nije samo spoljna sličnost, nego nešto što je u osnovi zajedničko. Uviđanje suštine događa se u neposrednom intuitivnom viđenju na individualnom predmetu, a originalnu datost suštine pri njenom uviđanju – *Wesensschau* – *gledanje suština*, poredi Huserl, po njenoj izvesnosti, sa čulnim opažanjem. Zato, po njemu: „*Uviđanje suštine jeste originalna svest suštine ili intuicija*“¹² koja predstavlja mnogostruki akt, jer predmet ne može biti potpuno jasno odjednom dat u svesti. Jasno polje je uvek određeno nejasnom okolinom koja je neposredno pristupačna našem opažanju a koju Huserl naziva – „Hof“ – okruženje kod opažanja spoljnih predmeta ili potencijalnim horizontima pri našem tzv. unutarnjem opažanju, tj. toku doživljaja. Prema tome da li je predmet, čiju suštinu shvatamo, dat sa manje ili više jasnosti, tako i samo gledanje suštine ima svoje stepene jasnosti, koji se kreću od potpunog mraka do apsolutne jasnosti, koja se naziva čisto samodavanje predmeta. Uviđanje suštine po Huserlu jeste svest o predmetu koji nam je neposredno dat, na koji je pogled upravljen, ali on posle toga može biti predmet tačnih ili netačnih predikata, kao svaki logički predmet u smislu formalne logike¹³. U tom smislu Emanuel Levinas naglašava Huserlov stav – protiv psihologizacije suština – koja ne samo da iskripljuje smisao suštine, već i smisao psihologije¹⁴.

U uvodu drugog dela *Logičkih istraživanja* Huserl objavljuje da ukoliko neko želi da razotkrije logičke notacije, treba da ide izvan značenja reči, koje su uvek dvosmislene; mora da ovaj fenomen razmatra u svetlu njegovog porekla u svesnom životu, čija je aktivnost teorijska. Ova tvrdnja sadrži zrno dubokog filozofskog principa, prvog principa fenomenologije, koji se pojavljuje u teoriji o biću u *Idejama*; pojam bića je tako blisko povezan sa pojmom iskustva da donosi poslednje opravdanje za logički metod. Naime, mi se pravdamo dajući sudove koji imaju ontološku vrednost; i samo tada možemo biti sigurni da u refleksiji imamo, ne samo prezentaciju bića, već i samo biće. I samo tada možemo govoriti o postojanju idealnih objekata, kao što je biće na primer nesvodljivo na individualne objekte. Tok Huserlovih „Logičkih istraživanja“ je uspinjanje od individualnih ka idealnim objektima svesti (tzv. evolucija „Logičkih istraživanja“ prema „Idejama“, sa akcentom na prevazilaženje naturalističkog psihologizma), u kome svako otkriće postaje deo celine u velikom horizontu apsolutne egzistencije svesti. To znači

12 Isto.

13 Levinas, Emanuel: *The theory of intuition in Husserl's Phenomenology*, Northwestern University Press Evanston, Illinois, 1995. str. 101

14 Isto

da Huserl može da prevaziđe psihologizam i prizna objektivnost logike jedino ako uzme u obzir unutrašnje značenje života okrenuto idealnim objektima. Na ovom mestu se postavlja pitanje načina datosti i samodatosti suština? Kao što smo rekli, suštine su date svesti drugačije od individualnih objekata: one nisu ni prostorne, niti vremenske, pa se ne mogu ni pojaviti ni nestati. U tome leži njihova idealnost koja, po Huserlovom mišljenju, nije predikat (svojstvo) niti određenje suštine i opštih objekata, već pre svega, različit, idealan oblik datosti, koji otkriva novu dimenziju bića. Idealnost objekta ne znači da on prvo postoji, pa se onda odlikuje nezavisnošću od prostora i vremena, već je to vid njihovog prenošenja u svest i stvaranja u njoj, kako bi to Huserl rekao. Ova idealnost suština i opštih objekata nije uvek neodređena, već ona pre priznaje podvrste i deskriptivne razlike, i može biti, na svoj spostveni način, vrlo određena. Reflektovanjem na idejni život, obraćanjem pažnje na njegovo unutrašnje značenje, čovek može da dodirne ne samo idealnost suština, već i različite oblike njihove idealnosti: opštost forme pojedinačnog A je različita od svih drugih A, ali i od A u opštem smislu.

U tome se sastoji osnovni princip kritike, koju Huserl, u drugom delu „Logičkih istraživanja“, upućuje na pokušaj britanskih empirista da svedu idealnost suština na svojstvo idealnih objekata. Genus crveno se ne odnosi na crveno kao osobinu individualnih očiglednih objekata, sama vrsta je idealna. Idealnost nije neodređenost objekta; idealnost karakteriše vid postojanja objekta. Pošto smo donekle dotakli specifičan vid postojanja idealnih objekata, sada možemo razumeti šta se podrazumeva pod intuicijom idealnih objekata, intuicijom suština ili Eidos, to jest, šta znači ejdetska intuicija.

U oblasti suština, po Huserlu, moramo razlikovati puka naznačenja misli od akata koja su direktno uperena ka suštinama, koje originalno poseduju. Ovaj čin originalne intuicije, kako u smislu suština, tako i u smislu formi, predstavljen je u „Logičkim istraživanjima“ u paraleli sa imaginacijom, budući da pripada suštini perceptivne aktivnosti. Paralela između percepcije i imaginacije postoji zbog vremenske određenosti nekih objekata, dok je pojam intuicije opštiji i ne pretpostavlja ovaj paralelizam. Ono što važi za čulnu (opažajnu) intuiciju, ne može se odnositi i na ejdetsku intuiciju koja predstavlja vid života u kome dati objekat nije samo misaoni, već postoji u svesti. Čak nije obavezno da znanje o idealnim objektima, poput svesnog opažanja, bude jedna duhovna aktivnost, da bi bila okarakterisana kao intuicija; dovoljno je da ono ima svoje objekte ispred sebe.

Dakle intuicija za Huserla predstavlja akt svesti kroz koji mi dolazimo u kontakt sa postojanjem; intuitivni akt dotiče objekat, te stoga, treba ga razlikovati od prazne intencije, koja samo cilja ka njemu. Huserl razlikuje praznu intenciju od intuicije jer punoća, „Fulle“, odgovara intuiciji; dok intencija samo pokazuje objekat, intuicija nam

daje nešto od samog objekta, oživljava objekat u svesti.

Osim čulne intuicije, Huserl dopušta postojanje intelektualne intuicije idealnih objekata, u formi kategorijalne intuicije. Kategorije kao čisti formalni objekti se moraju razlikovati od materijalnih suština, koje čine drugi vid idealnog objekta, na primer, crveno, trougao, čovek i tako dalje. Dakle, intuicija formalnih kategorija obogaćena je intuicijom stvarnih (čulno opipljivih) objekata, premda, čin ideacije koji vodi ka intuiciji materijalnih suština, ima drugačiju strukturu. Naravno, mora se uzeti individualni objekat kao početna tačka, na primer ova bela bluza ispred sebe; ono što ja posmatram nije individualni objekat, već belo u opštem smislu, gde je individualno belo samo primer. Ovde potpuno odustajem od intencije uperene ka stvarnom objektu, kako bih zamislila idelni objekat. Ovakva misao može itekako biti intuicija, pošto idealni objekat (belina) može biti u mojoj svesti. Svakako da se ovakvom opažanju i poimanju ne pridaje neki veliki značaj, zato je priča o intuiciji, o opštem, u ovom slučaju, dobro opravdana.

Pojam intuicije, shvaćen kao direktna vizija objekta, je definisan činjenicom da intuicija *realizuje mišljenje* svojim dosezanjem objekata i suočavanjem sa njim kao postojećim, ma gde da se on dešava, u čulnom ili intelektualnom aktu. Ova dva akta se preklapaju u intuitivnome jer prazne intencije misli bivaju ispunjene objektima do kojih intuicije dopiru.

Individualni objekti ne ulaze u sastav idealnih objekata, ipak neke veze sa individualnim objektom su neophodne kao važna baza ejdetske intuicije, to jest, intuicije suština. Vid postojanja idealnih objekata, na neki način nas vraća individualnim objektima, ali je ejdetsko znanje nezavisno od faktičkog postojanja individualnih objekata, koje nije premisa ejdetskog znanja.

Problem znanja a priori, takođe se, direktno tiče pitanja postojanja idealnih objekata i intuicije suština. A priori ima mesta u ejdetsoj intuiciji, kojoj Huserl daje poseban status, obuhvatajući intuiciju idealnih objekata i sudova zasnovanim na ovim objektima. Dakle, carstvo opštih objekata uključuje objekte koji imaju različite nivoe opštosti; na primer, opšta intencija je prisutna u svim rečima, prema tome i kada se reči odnose na individualne objekte. Ova posebna forma opštosti koja pripada svim izrazima, pripisuje im osobinu pojmova koju moramo razlikovati od forme opštosti opštih objekata, kakvi su „belo“, „čovek“ u opštem smislu, itd. Jednom iskazani, takvi objekti imaju dve osobine opštosti: svoju sopstvenu i osobinu izraza. U „Logičkim istraživanjima“ ova distinkcija nije napravljena; u njima Huserl poistovećuje a priori znanje sa intuicijom čistih suština. U „Idejama“, ova distinkcija između opštih objekata i čistih suština je implicitno iskazana, jer sve dok nema te distinkcije, može se staviti primedba da intuicija čistih suština nije

ništa drugo do hipoteza empirijskog iskustva. (Ovo potvrđuje postojanje opštih objekata koji imaju čisto induktivno poreklo, na primer, pojam labuda u opštem smislu). Ono što Huserl podrazumeva pod suštinom, kao osnov za a priori zakon, nije bilo koja opšta ideja. Na početku svojih „Ideja“, gde pokušava da okarakteriše suštinu, on kaže:

„Individualni objekat nije samo individualni, (*Dies da!*) to se dešava jednom (*einmaliger*). On poseduje, ma kako u sebi bio konstituisan, na ovaj ili onaj način, svoju sopstvenu prirodu, kao i set predikata koji mu moraju pripadati, kako bi mu se pripisala druga relativna, sekundarna određenja“¹⁵. Da okarakteriše suštinu objekta, Huserl se ne ograničava na diskusiju njegove suštine, već prilikom određenja objekta predlaže izvesnu hijerarhiju, jer neki objekti zahtevaju postojanje drugih kako bi bili mogući. Suština jednog objekta jeste njegova osnovna struktura: ono što jeste, po čemu on jeste i što čini mogućom i shvatljivom ma koju od njegovih karakterizacija. Ukratko, to je njegov princip jer, suština objekta izražava uslove koji moraju biti realizovani kako bi on bio moguć. Predikati objekta mogu varirati bez uslovljavanja njegove mogućnosti postojanja. Samo suštinski predikati ne mogu varirati. Štaviše, jedino stabilnost suštinskih predikata je ta koja dozvoljava ostalim predikatima da variraju. Ova određenja suštine ukazuju na činjenicu da suština nije rezultat generalizacije svih osobina individualnog objekta, već da samo neke od njih imaju privilegovanu ulogu: one čine prvi uslov mogućnosti postojanja jednog objekta.

Sledeće pitanje koje se postavlja a koje je usko povezano sa ulogom intuicije je: šta je značenje nužnog svjstva strukture objekta? Zaista, ako uzmemo da je čin intuicije uvek čin uzroka, šta je onda značenje nužnosti zakona nađenih u suštinama? Odgovor na ovo pitanje treba tražiti u pojmu ejdetske nužnosti gde se kaže da suštinska nužnost ne duguje ništa dedukciji; sama dedukcija nije ništa drugo do poseban slučaj suštinske nužnosti. Logička nužnost je zasnovana na zakonima logike, ali upravo zato ona nema moć nad materijalnim sadržajem objekata. Ovde smo suočeni sa formom nužnosti koja je nezavisna od logike i od bilo kakve dedukcije, i koja ima svoju osnovu u specifičnoj suštini sadržaja, njihovoj osobenoj prirodi. „Genus i vrsta koje mogu poslužiti kao ovakve osnove, čine svet suština, čijim intuitivnim osećanjem spoznajemo značenje nužnosti koje one pružaju samom svojom prirodom i nema potrebe za deduktivnim opravdanjem“¹⁶. Za Huserla, direktna vizija nužne strukture suština predstavlja primarni fenomen intelekta. Štaviše, kada poistovećujemo intuitivne činove i činove uzroka na ovaj način, tvrdeći

15 Edmund Huserl, *Ideen*, Buch 1. cit. Delo str. 29.

16 Emanuel Levinas, *The theory of intuition in Husserls Phenomenology*. Northwestern University Press Evanston, Illinois, 1995. str. 106.

da su oni neutralni s obzirom na logiku i dedukciju, mi ne određujemo mogućnost nužnog prvobitnog znanja; naprotiv, mi obezbeđujemo sredstvo proširenja saznanja na beskonačnu oblast predmeta.

Takođe je i nužnost zakona same dedukcije, kako ističe Levinas zasnovana na intuiciji suština: nužnost zaključka silogizma je zasnovana na formalnoj suštini njegovih premisa, u kojima je ova nužnost neposredno shvaćena. Svaka veza u dedukciji je intuicija suština, mada u ovom slučaju, intuicija formalnih suština. Uloga dedukcije se sastoji u obezbeđenju intuicije za istinu koja nije sama po sebi očigledna; dakle, intuicija, a ne dedukcija, jeste racionalni element saznanja, dok dedukcija predstavlja čin - pomoću koga se izvesne istine svode na očiglednost prvih principa.

Znanje o suštinama nije samo znanje o idealnom svetu upoređeno sa empirijskim svetom. Ejdske nauke kojima Huserl daje poseban status, istražuju novu dimenziju bića: osnovne uslove njegovog postojanja, strukturu objekata bez koje oni ne mogu da postoje. U ovom smislu, znanje ovih nauka je a priori, jer one otkrivaju šta se podrazumeva pod ostalim formama znanja. Nužnost zakona suština jeste nužnost uslova postojanja bića, i iz tog razloga Huserl ove nauke naziva ontologijama¹⁷. A priori znanje se ne razlikuje od a posteriori znanja samo u činjenici nužnosti, već ono ima poseban ontološki status. Sada možemo razumeti značenje, mesto i funkciju a priori nauka s obzirom na prirodne i uopšte činjeničke nauke. Iako je Kant racionalno deducirao kauzalnost uopšte, on nije deducirao svaki poseban slučaj kauzalnosti. Prirodni zakon je ipak rezultat intuicije individualnih objekata; dakle, on je suštinski induktivan. Huserlova filozofija, stoga, odbija da svede induktivne zakone na a priorne zakone. Kada kaže da su suštine principi objekata, pod principom ne treba podrazumevati superiorne premise iz kojih se logički izvode moguća svojstva objekata. Princip kod Huserla označava ono što vraća objektu suštinu, strukturu bez koje bi objekat bio neshvatljiv.

Problem je vratiti se originalnom fenomenu istine, razumeti njenu samu suštinu, vratiti se fenomenu koji sam čini mogućim ove razlike između posrednog i neposrednog znanja.

HUSERLOVA INTUICIJA ISTINE

Svoju teoriju istine Huserl je određenije razvio u svojoj kasnijoj fazi stvaralaštva, naročito u prvoj knjizi *Logičkih istraživanja* u kojoj je posebnu pažnju poklonio kritici psihologizma¹⁸. Naime, Huserl ovde ističe ideju čiste logike nasuprot psihologije, čime

17 Isto, str. 103.

18 U knjizi 1 *Logičkih istraživanja* Huserl trostruko pobija psihologizam: apsurdnošću njegovih

je istakao da istina nije nešto što se dobija analizom empirijske psihologije. U ovoj fazi stvaranja Huserl se više poziva na jednog drugog svog prethodnika, na Bolcana, od kojeg usvaja koncepciju *istine po sebi*. Logički principi pripadaju sasvim drugoj sferi nego što je psihološka; predstava, sud i zaključak nisu realni psihički doživljaji već idealne logičke tvorevine na osnovu kojih je moguće govoriti o istini i lažnosti. Jedino što Huserla može približiti psihologistima jeste njegova veza sa Bergsonovim intuicionizmom, premda i tu ima značajne razlike, kao što smo videli u drugom poglavlju, jer je Huserl u svom intuicionizmu više racionalist.

Istina nije neka činjenica u vremenu i ne može biti svojstvo psihičkih fenomena; ona je iznad privremenog i pripada bitku po sebi. Na taj način Huserl stavlja logičke istine u sferu idealnog, kao nešto što nema ljudsku dimenziju. To je svet čistih suština. Istina je apsolutna i postoji bez obzira da li je ljudi usvajaju ili ne (dok pod idealnim Huserl podrazumeva nešto što nije faktička korelacija stvari). Upravo zato se istina ne može shvatiti kao neki empirijski sadržaj. Svojom kritikom pozitivizma i relativizma Huserl želi da pojmu istine da apsolutno i objektivno značenje koje je nezavisno ni od kakvog subjekta. Naime, spoznaja istine zavisi od inteligentnih bića, individualnih subjekata saznanja, ali time ona nije u njima. Istina je u znanju kao objekat tačnog suda, premda svaki tačan sud nije znanje. *Tačan sud plus evidencija jednako znanje*, to je Huserlova jednačina istine.

Senzibilnost i razumevanje u procesu otkrivanja istine Huserl podrazumeva pod jedinstvenim pojmom intuitivnog akta. Postoji temeljna sličnost između čulne i kategorijalne intuicije: u oba akta svest se sreće direktno sa bivstvom koje je „dato samo po sebi“. To je primarni fenomen istine za kojim Huserl traga i pronalazi ga upravo u toj ispunjenoj intenciji koja doseže bivstvo.

Kada je reč o samoj evidenciji, Huserl je određuje kao neposredno opažanje istine, rečju, *evidencija je doživljeno iskustvo istine, to je intuicija – trenutak svesti u kojem se sama stvar daje svesti*. O problemu evidencije Huserl piše kako u svojim ranim, gore navedenim radovima tako i u *Idejama* gde pokazuje da se o evidenciji može govoriti u više smislova. Najčešće se pominju neposredna i posredna evidencija, a ovaj posredni smisao evidencije je upravo intuicija. Ovde treba razlikovati kod Huserla, da, pored evidencije suda, postoji i evidencija viđenja; drugim rečima, nešto da bi bilo istinito mora biti i pojmovno i čulno evidentno, jasno, čime je intuicija ispunjena. Kao što vidimo, Huserl je, nasuprot empirističkom pukom čulnom neposrednom posmatranju i krutom racionalizmu koji odbacuje intuiciju, razvio opštu bitnu nauku o evidenciji koja je

određuje kao „noein“ - duhovno gledanje bića.

NOETSKI SLOJ SVESTI

Fenomenološka svest uviđa da svest nije samo predmetna ili opredmećena svest i da pored nužno objektivirajućeg ponašanja svesti u nauci, i u prednaučnom držanju postoji u ljudskom iskustvu sveta jedan dublji nepredmetan sloj, nepojmovan, nerefleksivan, kojim se upravo filozofija bavi, „dovodeći razum do uma, prevazilazeći ratio ka svojevrsnoj intuitio“¹⁹. Takva fenomenološka svest se pojavljuje kod Huserlovog učitelja Brentana u njegovom razlikovanju između opažanja i unutrašnjeg posmatranja, ali se ono kod njega svodi na izvornu Aristotelovu ideju o *noesis noeseos*, to jest na shvatanje da osim predmetnog saznanja i mišljenja postoji i *mišljenje mišljenja* i da se biće ne sme misliti kao predmet.

Međutim, osnovna tradicionalna linija za koju se Huserl vezuje u istorijskom pogledu je linija transcendentalizma čijem razvju prethodi Augustin a započinje sa Dekartom, koji uz Kanta predstavlja najvažniji metodički i stvarni uzor Huserlov. Da se vratimo, na trenutak Plotinu, preciznije njegovoj Petoj Eneadi, odeljku koji govori „*O umu, o idejama, o biću*“ u kome se kaže sledeće: „*Od nauka koje se nalaze u razumnoj duši neke se tiču opažajnih stvari ...; njima više priliči naziv mnjenja – i one su docnije od svojih predmeta, te su njihove slike; a nauke o umstvenim predmetima, koje su upravo zbiljske nauke, iz uma dolaze u razumnu dušu i ne misle ni o čemu opažajnom; a utoliko ukoliko su nauke one su sve to što misle, i iznutra poseduju to umstveno /to noeton/ i mišljenje, jer um je unutra...*“²⁰. „*Ako je to što on misli nešto u njemu, to unutar njega jest vrsta /to eidos, i to je ideja. Šta je to? I umno bivstvo je um, pojedinačna ideja koja se ne razlikuje od uma, već je svaka um. Um u celini jeste svi oblici zajedno, a svaki pojedini oblik je pojedinačni um, kao što je nauka u celini svi njeni predmeti posmatranja /theorèmata/ a svaki pojedini (predmet posmatranja) jest deo celine... Dakle, ovaj um je u samom sebi, i večno je um, zato što u miru poseduje samog sebe*“²¹.

Veza između eidosa i uma /nus/ koju je ostvario Plotin, izražena u /to noeton/ - umstveni predmet, označava njihovu identifikaciju²². Međutim, bilo bi pogrešno misliti

19 Damnjanović, dr Milan: «Racionalnost protiv racionalizma» *Aspekti i problemi filozofije novog doba* - Sarajevo: Svjetlost, 1984, str.232.

20 Plotin, *Eneada V*, NIRO, Književne novine, Beograd, 1984. paragrafi: 7, 5.

21 Isto, paragrafi: 8, 9.

22 Plotin, *Eneada I*, cit. Delo, str. 25 (napomene).

da tim svođenjem na neke tradicionalne motive možemo potpuno razjasniti jednu novu filozofsku ideju, čija novost je upravo u odvajanju od tih motiva i u njihovoj novoj duhovnoj vezi. Suprotno Kantu, koji striktno razdvaja konceptualnost od osećajnosti, u *Idejama* Huserl raspravlja o tome da naučnik mora intuitivno osetiti, mora intelektualno videti idealne strukture predmeta. Neposredno intelektualno, duhovno gledanje bića Huserl određuje kao *noen* i *noezis*. Naime, Huserl govori o *netskoj* i *noematskoj* evidenciji čiju razliku izvodi s obzirom na to da li se evidencija odnosi na *noetske* intencionalne akte, ili *noematske* intencionalne objekte. U prvom slučaju je reč o *noetskom* suđenju – evidenciji suđenja, a u drugom o *noematskom* suđenju – evidenciji logičkog suda. To je korelacija *noeze* i *noeme*. Svaki doživljaj svesti, po Huserlu, ima nešto što doživljuje a to je njegov intencionalni korelat, predmet u najširem fenomenološkom smislu – intencija kao osnovni karakter doživljaja – generalna tema fenomenologije.

Pri našem razlikovanju raznih slojeva svesti znamo obično za svest i predmete koji se našoj svesti prikazuju i koji su u svojoj egzistenciji nezavisni od naše svesti. U prirodnom stavu predmeti su uvek transcendentni i tu čini izuzetak samo unutrašnje opažanje. U fenomenološkom posmatranju gde smo naš stav izmenili iz osnova i gde posmatramo svesnost predmeta kao njihovu prvobitnu datost, stvar se iz osnova menja. Pri fenomenološkoj analizi svesti, posle redukcije ne znamo više za odnos između svesti i transcendentnog sveta stvarnosti, nego samo za svest i ono čega je ona svesna. Pri toj čistoj sveti, pri tom direktnom iskustvu, ostao nam je odnos između opažanja i opaženog, dok sva druga tumačenja bilo naučna ili praktično životna moraju biti isključena. Sa fenomenološkom redukcijom ustvari, predmeti nisu izgubljeni, niti se oni mogu potpuno isključiti naročito prilikom proučavanja formi u kojima su nam dati u svesti; u svesti ostaje *neograničeno polje čistog života svesti* koje Huserl naziva *noetskim*, i sa druge strane njegov *noematski* korelat, svet – fenomen kao njegov intencionalni predmet²³.

Da bi jasno razlikovao *noetski* od *noematskog* sloja svesti Huserl u *Idejama*²⁴, analizira doživljaj opažanja u kojem imamo, kako navodi, s jedne strane opažanje kao funkciju naše svesti, zatim sam opažaj predmeta i predmet koji se u tom opažanju prikazuje. Na primer, pri opažanju jednog spoljnog predmeta, kao što je drvo u polju, predmet ostaje uvek isti iako se tok opažanja menja; uglavnom imamo dve bitno različite vrste promena pri opažanju, jedne pripisujemo samom transcendentnom predmetu, a druge smatramo za subjektivne uslove samog opažanja. Taj niz opažanja koji se odnosi na jedan identičan

23 Husserl, Edmund: *Kartezijske meditacije* II. Prilog fenomenologiji intersubjektivnosti. – Zagreb, 1976. Str. 29-33.

24 Husserl, Edmund, *Ideen*, 183-184.

predmet koga opažamo nije sam predmet nego je svest o tom predmetu. Sam predmet, u našem primeru drvo, može izgoreti, ali ne i njegov opažaj odnosno noema pri opažanju.

Dakle, vidimo da predmet opažanja za fenomenologa nije više transcendentni predmet, nego je intencionalni korelat naše svesti, fenomen, tok doživljaja kome pripada i njegova transcendentalna noema koja nije ništa drugo do svet onako kako nam se prikazuje neposredno u svesti. U tom smislu Husserl je veoma decidentan „Svuda odgovara mnogostrukim datostima realnog noetskog sadržaja jedna mnogostrukost u korelativnom noematskom sadržaju koja se može u stvarno čistoj intuiciji pokazati, ili ukratko u noemi, termin koji ćemo od sada stalno upotrebljavati“²⁵. Noema je intencionalni korelat doživljaja, a noetski deo sa noezama jeste njegov direktan realni deo, čisto sadržajni deo doživljaja, njegova materija, dok je noetski sloj formalni funkcionalni deo doživljaja svesti. Ako bi se smelo u ovim stvarima izvoditi zaključak, onda bi se moglo reći: svojevrsne protivrečnosti u Huserlovom učenju o slojevima svesti se mogu prevazići, jer su svi pojmovi kod Husserla povezani sa intuitivno-opažajnim procedurama svesti.

LITERATURA

- Dragan Prole: *Husserlova fenomenološka ontologija*: Novi Sad: Pokrajinski sekretariat za kulturu, obrazovanje i nauku, 2002.
- Emanuel Levinas: *The teory of intuition in Husserls Phenomenology*, Northwestern University Press Evanston, Illinois, 1995
- Emanuel Levinas: *Vrijeme i drugo*, Podgorica, 1997.
- Edmund Husserl: *Ideen zu einer reinen Phenomenologie und phenomenologischen Philosophie*. Erstes Buch: Halle, 1913.
- Edmund Husserl, *Ideja fenomenologije*, BIGZ, Beograd, 1975.
- Edmund Husserl *Kartezijanske meditacije*, Zagreb, 1975.
- Edmund Husserl: *Kartezijanske meditacije II. Prilog fenomenologiji intersubjektivnosti*, Zagreb, 1976.
- Edmund Husserl: Предавања о феноменологији унутрашње временске свијести, Нови Сад: Будућност, 2003.
- Ernst Kasirer, *Filozofija simboličkih oblika*, Dnevnik-Knjževna zajednica, Novi Sad, 1985.
- Имануел Кант: Критика чистог ума, Beograd, BIGZ, 1990
- Milan Damjanović: *Racionalnost protiv racionalizma. Aspekti i problemi filozofije*

novog doba, Sarajevo: Svjetlost, 1984.

Milan Damjanović, Predgovor u knjizi Ž.F. Liotar. *Fenomenologija*. BIGZ, Beograd, 1980.

Plotin, *Eneada V*, NIRO, Književne novine, Beograd, 1984.

Загорка Мићић: Феноменологија Едмунда Хусерла, Књижевна заједница Новог Сада, 1988.

BRANKICA POPOVIĆ

Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica

INTUITION - HUSSERL'S TRANSCENDENTALS KEY FIELDS OF CONSCIOUSNESS

Abstract: Husserl's conception of intuition consists of seeking both the truth as the primary phenomenon of the "vision" as the ultimate source of all rational structures, and the differences between them. This paper illuminates exactly that Husserl's determination of intuition, that it is not the privilege of reason or senses. The intuition, no matter where it happens, is an independent act. Husserl is not interested in assimilation of intelligence and sensitivity, on the contrary, in an attempt to determine them even more precisely, he very much insists on their differences. Husserl wants to shed light on this aspect of cognition through which the mind's cognitive activities would be receptive to the truth. This is the aspect of intuition, understood as a return to the original phenomenon of truth in order to grasp its very essence. In addition, this work encompasses issues of intuition of truth and phenomenology of internal time consciousness, that are discussed in terms of understanding Husserl's transcendental fields of consciousness.

Keywords: intuition, Edmund Husserl, phenomenon, truth, essence, transcendental field of consciousness, mind, cognition, object, transcendental subjectivity

Primljeno: 26. 2. 2012.

Prihvaćeno: 2. 4. 2012.